

Jela Maresić

Zagreb

JOSIP LISAC, *HRVATSKI GOVORI, FILOLOZI, PISCI*,

Matica hrvatska, Zagreb 1999, 259 str.

Istaknuti hrvatski jezikoslovac širokih interesa Josip Lisac, autor je opsežna opisa govora Delnica i svojega rodnoga govora Gornih Turni (dissertacija) te autor knjiga *Hrvatski jezik i njegovi proučavatelji* (Split 1994) i *Hrvatski dijalekti i jezična povijest* (Zagreb 1996). Suautor je hrestomatije *Hrvatska drama do narodnog preporoda* (Split 1984) te autor niza drugih znanstvenih i stručnih radova, ponajviše s područja dijalektologije i povijesti jezika.

Njegova najnovija knjiga *Hrvatski govori, filolozi, pisci* zbir je niza radova od kojih su neki već objavljeni, no neki se pojavljuju prvi put. Obuhvaćaju širok raspon tema, ponajviše dijalektološku problematiku, ali i povijest hrvatske filologije te sociolingvistička i povijesnojezična pitanja. Svestran je interes uz znanstvenu pouzdanost jedna o glavnih osobina toga istaknutoga hrvatskog lingvиста.

Na početku knjige autor nas u prvom poglavlju (*Ruralno i urbano stanje hrvatskih dijalekata*) uvodi u dijalektološku i sociolingvističku problematiku. Sažeto prikazuje proučavanja svih triju hrvatskih narječja te njihovu podjelu na dijalekte. Govori o prostornoj rasprostranjenosti pojedinih hrvatskih dijalekata u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini te u dijaspori. Migracije stanovništva u velike gradove, osobito najnovije, ubrzano mijenjaju dijalekatnu sliku. Autor nam daje sažeti prikaz sociolingvističkoga stanja u većim hrvatskim gradovima Zagrebu, Splitu, Zadru, Rijeci i Osijeku. U svakom je od navedenih gradova sociolingvistička slika specifična i zanimljiva na svoj način.

Iako je knjiga pisana čitljivo i zanimljivo, tako da će naći i širi krug čitatelja, u pojedinim se poglavljima bavi najtežim problemima dijalektologije i kroatistike općenito. To se svakako odnosi na složena pitanja

reflekasa jata u hrvatskim dijalektima te njegovim rasprostranjem na široku terenu (poglavlje *Jat u hrvatskim dijalektima*).

Najveći broj Hrvata govori štokavskim dijalektima koji se od ostalih dijalekata štokavskoga narječja razlikuju svojim zapadnim obilježjima i vezama s čakavskim i kajkavskim narječjem. Kajkavsko, čakavsko i dio štokavskoga (zapadnoštokavsko) narječje čine jednu cjelinu. Udio ostalih dijalekata i narječja kojima govore Hrvati je neznatan. Samo Hrvati govore čakavskim i kajkavskim narječjem te slavonskim dijalektom štokavskoga narječja. Relativno su dobro zastupljeni i u zapadnom bosanskohercegovačkom dijalektu, istočnobosanskom te istočnohercegovačkom dijalektu. Toj problematici autor posvećuje dva poglavlja. Posebno se osvrće na bokeljske govore koji su na graničnom području između zapadne i istočne štokavštine. Danas je to dijalektološki vrlo komplicirano područje, iako je nekada, kako ističe autor, najvjerojatnije pripadalo zapadnoj štokavštini. Nekoliko je poglavlja posvećeno problemima čakavskoga narječja. Nakon prikaza dosadašnjih proučavanja te niza vrlo obavijesnih bibliografskih podataka (poglavlje *Čakavština i njena proučavanja*) slijede poglavlja u kojima se autor bavi složenim pitanjima međunarječnoga prožimanja čakavskoga i štokavskoga narječja.

Na zadarskom je području susretište čak četiriju dijalekata. Na tom malom prostoru imamo čak dva čakavska (srednjočakavski ikavsko-ekavski i južnočakavski ikavski) i dva štokavska dijalekta (zapadni bosanskohercegovački ikavski i istočnohercegovački ijekavski). O toj se problematici govori u poglavlju *Jezično stanje zadarskoga područja*. Posebno se osvrće na privlački govor (poglavlje *Položaj privlačkoga govora među hrvatskim idiomima*) koji je prije seoba pripadao čakavskom narječju. Autor pokazuje da je govor zadržao niz konzervativnih, čakavskih osobina, osobito u akcentuaciji, ali je pod utjecajem pridošlih štokavaca iz zapadne Hercegovine pretrpio i niz promjena. Danas su dominantne doseljeničke jezične crte.

Josip Lisac se predbilježio upravo za dijalekatno najzanimljivija i najzamršenija područja, a to su, između ostaloga, granična područja narječja i pojedinih dijalekata. Jedno je od takvih područja i otok Iž kojem autor određuje središnje mjesto u čakavskom narječju jer se nalazi između sjeverozapadnih i jugoistočnih čakavskih govora. Taj je govor u kratkim crtama opisao u poglavlju *Dijalekatno stanje na otoku Ižu*. U poglavlju *O jednom od pašmanskij govora*, kratko je opisao govor Ždrelca, koji je također dijalektološki vrlo zanimljiv jer se nalazi na granici srednjočakavskih (ikavsko-ekavskih) i južnočakavskih (ikavskih) govora.

Nekoliko je poglavlja knjige posvećeno dijalektološkim i sociolingvističkim problemima kajkavskoga područja. I tu se opet bavi zamršenim

pitanjima odnosa graničnih hrvatsko-slovenskih govora (poglavlje *Hrvatsko-slovensko granično dijalekatno stanje*). Posebno se osvrće na bednjansko područje (poglavlje *Sličnosti i razlike bednjanskoga govora i štajerskih dijalekatnih idioma*) koje je poprilično drugačije od govora na slovenskoj strani. Daje dijalektološki i sociolingvistički prikaz složenoga stanja u gorskokotarskim govorima (poglavlja *Sociolingvistička situacija u Gorskom kotaru* i *Ravnogorska kajkavština i goranski dijalekt*).

J. Lisac kao dijalektolog i povjesničar hrvatskoga jezika i te kako ima uvida u složenu problematiku tronarječnosti hrvatskoga jezika i sve nevolje izazvane tom, a isto tako i činjenicom nepovoljnih povijesnih okolnosti njegova razvoja. Zato naglašava da osnovica hrvatskoga standardnoga jezika jest novoštokavska, ali tu osnovicu s obzirom na hrvatsku tronarječnost valja proširiti. To se odnosi prvenstveno na onu jezičnu razinu na kojoj je to moguće bez većih posljedica za narušavanje stabilnosti standardnoga jezika. Standardni jezik preuzima od dijalekatne osnove glasove, gramatička pravila i osnovni leksik. Leksik je najmanje ovisan o dijalekatnoj osnovi, pa nema nikakvih zapreka da se i iz drugih narječja preuzima leksik kad god je to opravdano i moguće.

Možemo se ovom prigodom prisjetiti ne tako daleke prošlosti kada se namjerno u hrvatski književni jezik nije dopuštao ulazak čakavskoga, a naročito ne kajkavskoga leksika. Najzorniji je primjer *Akademijin rječnik* u kojem su bile nepoželjne riječi iz jedina dva narječja koja u cjelini pripadaju Hrvatima. Izradom *Rječnika kajkavskoga književnog jezika* pokušava se ispraviti nepravda koja je nanesena kajkavcima. To je svakako velik pothvat u koji se ulaže golem trud i koji će sadržavati leksik bogate kajkavske književnosti. Međutim, valja napomenuti da ga se zasebnim rječnikom na neki način dodatno getoizira i obilježava kao nešto što valja držati podalje od hrvatskoga književnog jezika zasnovanog na štokavskoj osnovici. Čakavsko je narječje imalo tek nešto malo više sreće. No, ni ono zbog neprestanog uzmicanja pred štokavskim, stiješnjeno na vrlo uski pojas uz obalu i otočje, nije imalo većega utjecaja na razvoj književnoga jezika. Da je tijek povijesti i jezičnoga razvoja bio povoljniji, hrvatski bi književni jezik zasigurno sasvim drugačije izgledao. Sjetimo se samo ozaljskoga književnoga kruga u kojem su istinski živjela sva tri hrvatska narječja. Zato nije razumljivo zašto se neki hrvatski jezikoslovci i danas žestoko opiru svakom, pa i leksičkom utjecaju dijalekata na standardni jezik. Tolerancija bez pretjerivanja u prihvaćanju dijalekatnoga leksika koju predlaže J. Lisac, nešto je čime bismo stvarno uklonili nepravdu učinjenu kajkavskom i čakavskom narječju. Naravno pri tome valja voditi računa kako naglašava autor o najboljim tradicijama hrvatskoga čistunstva i principima gipke stabilnosti koje treba poštovati.

U drugom dijelu knjige (poglavlja *Kazalijev jezik, Uz Matićevu obradbu Jakova Pletikose, Jezik hrvatskih protestantskih pisaca u obradbi Franje Fanceva, Stjepan Ivšić i hrvatski filološki zadatci, Mjesto dijalektalne književnosti u obradbi Vinka Nikolića*) autor posvećuje pozornost nekim hrvatskim filolozima i piscima koji su u nedalekoj prošlosti bili proskribirani ili manje obrađivani. Ono zajedničko što povezuje neke od navedenih filologa i pisaca jest interes za hrvatske dijalekte u znanstvenom ili pak u književnoumjetničkom smislu. Iako su se u kasnijim razdobljima života više posvetili i drugim pitanjima kroatistike, F. Fancev, a osobito velikan našega jezikoslovlja S. Ivšić prve radove pišu o hrvatskim dijalektima. J. Lisac se osvrće na Fancevljevo bavljenje hrvatskim protestantskim piscima te daje sažeti prikaz zaista golemoga područja djelovanja i neospornih zasluga S. Ivšića.

Ne možemo se ne složiti s glavnim mislima posljednjega poglavlja (*Mjesto dijalektalne književnosti u obradbi Vinka Nikolića*). Onaj tko nema spoznaja o svom podrijetlu, o onome što je i tko je, ako nije ponio sobom ono što je naučio u najranijem djetinjstvu, ne može imati ni prave spoznaje o smislu života i ciljevima kojima valja težiti. Jedna od bitnih odrednica čovjeka jest i materinji jezik ili zavičajni govor s kojim smo se rodili. Zato ne čudi što se Vinko Nikolić, kako navodi J. Lisac, s poštovanjem i uvažavanjem odnosi prema dijalektalnoj književnosti. Navodi Nikolićeve riječi (na str. 229) kada govori o pjesništvu Dragutina Domjanića: »Njegov 'Kaj' zvuči danas tužnije i sentimentalnije nego ikad, jer je najhrvatskija hrvatska riječ, toliko jaka, da nas začas prenosi usred Zagreba, usred zgažene Domovine...i mi kroz blistavu suzu vidimo ljude i drage krajeve« (citata iz: *Hrvatske revije*, 3/1953, sv. 3, str. 462). V. Nikolić je sav osjećaj za domoljublje ponio iz djetinjstva provedena u rodnom Šibeniku. Vjeru i snagu u teškim danima u izbjeglištvu crpio je i iz dijalektalne poezije koju smatra izrazom najdublje povezanosti s domovinom, zavičajem i ljudima. J. Lisac ističe višestruku povezanost V. Nikolića s dijalektalnom poezijom, njegovu šibensko pjesničko stvaralaštvo, ali isto tako i književnokritičko, antologičarsko te uredničko bavljenje dijalektalnom književnosti.

Vrijedna knjiga *Hrvatski govori, filolozi, pisci* Josipa Lisca, sadržajem vrlo bogata, osobito je poticajna za dijalektološka promišljanja, ali i za novi pristup normiranju hrvatskoga standardnog jezika. Objavljivanjem niza priloga na jednom mjestu pruža nam se dobar uvid u svestrani rad toga iznimno marljivoga jezikoslovca.